

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАРХІВУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПРО СТАВЛЕННЯ РЕЖИМУ ДО АНТИРАДЯНСЬКИХ
НАСТРОЇВ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО СТУДЕНТСТВА
У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1930-х рр.**

У статті на основі архівних джерел показано антирадянські настрої студентства Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (соціального виховання, педагогічного інституту) у першій половині 30-х рр. ХХ ст., чистку партійної і комсомольської організації, безпартійної студентської молоді, боротьбу керівництва вищу з антисемітизмом, «літунством» і «дезертирством».

Ключові слова: студенти, інститут, чистки, антирадянські висловлювання, партія.

В останні десятиліття з'явилися ряд праць, присвячених репресивним заходам правлячого режиму проти студентської молоді [1-5]. Цінні документи про злочинну політику більшовицької партії щодо подільського студентства містять фонди колишнього партійного архіву Хмельницької області, які залишаються бути малодослідженими. Виходячи з цього, метою нашої статті є вивчення, на основі документів означених фондів, антирадянських настроїв студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (соціального виховання, педінституту) і боротьби з ними режиму у першій половині 30-х рр. ХХ ст.

У першій половині 1930-х рр. у Кам'янець-Подільському педвиші мали місце прояви невдоволення радянською владою. Це визначалося історичними особливостями інституту, який, як зазначалося в жовтні 1933 р. у висновках комісії по чистці партійного осередку, «за часи Петлюри, готував буржуазні націоналістичні контрреволюційні кадри за проводом петлюрівського міністра Огієнка, рештки яких залишилися в інституті». Парторганізація «загубила класову пильність», не боролася з «націоналістичними проявами петлюрівських елементів, що частково перейшли працювати з Університету до Інституту». Студентський контингент був дуже «засмічений класово-ворожими елементами: петлюрівцями, куркулями, утриманцями попів, дітьми фабрикантів та торгівців, купців» [6, спр.73, арк.83].

«Класово-ворожі елементи» були і серед членів партії. Зокрема, 11 березня 1930 р. Кам'янецький окружний контрольний комітет (ОКК) підтвердив рішення перевіркової трійки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (ІНО) від 24 жовтня 1929 р. про виключення з партії Т.Д. Ляховецького, який перебував на командирських посадах в арміях УНР і гетьмана П. Скоропадського. Крім того, він, як зазначалося у постанові, грубо повадився з дітьми під час роботи в «дитмістечку», «лишки» хліба продав приватним особам, а не передав до кооперативу [7, спр.22, арк.14]. С.С. Островського виключили за зв'язок з «куркульським елементом» (батьком дру-

жини), не передачу своєї землі (4,5 дес.) у колгосп, за пияцтво [7, спр.22, арк.15]. Водночас ОКК відмінила рішення перевіркової трійки про виключення з партії А.І. Ясінецького, Т.Ф. Константінова і Б.С. Самотнік і оголосив їм догану. Вина першого з них полягала в «перекрученні класової лінії в роботі профкому по чистці вузів, займих критики та самокритики, використанні свого службового становища під час роботи головою профкому». Враховуючи службу Ясінецького у Червоній армії і гвардії, де він брав активну участь у боротьбі з «ворогами Радвлади», ОКК обмежилося винесенням йому суворої догани [7, спр.22, арк.18]. Т.Ф. Константінов провинився в тому, що впродовж 4 місяців не сплачував членських внесків, був пасивним у партійному житті [7, спр.22, арк.20]. Б.С. Самотнік обвинувачувалася у «грубому перекрученні партлінії» у с. Нестерівці, де вона збирала посівний матеріал і усуспільнювала насіння не членів ТСОЗу, обкладала їх податком на кооперативне будівництво у розмірі від 5 до 15 крб. [7, спр.22, арк.25].

За результатами чистки парторганізації, яка відбулася 14-17 жовтня 1933 р., з партії виключили В.Й. Коцюбського і П.Є. Кулінського. Перший з них, будучи прикріпленим від бюро партосередку до підшефної сільської школи, «примиренськи» поставився до антирадянського виховання дітей, яке проводила «петлюрівська група» вчителів. Він, як і студент Яричевський, не реагував на «явно контрреволюційні випадки», коли учні стріляли у портрет Стааліна [6, спр.73, арк.60]. Кулінський, який обійняв посаду секретаря партосередку, не вжив ніяких заходів щодо «ідейного і політичного розгрому контрреволюційної петлюрівської шкідницької групи». Крім того, на засідання технічного гуртка він сказав, що СРСР є «причина криз капіталістичних держав» [6, спр.73, арк.75]. Загалом, перевірку проходив 21 студент-комуніст, з яких перевіреними визнали 13 студентів [6, спр.73, арк.43-81]. Т.М. Підгорного, О. Колотвіну і А.П. Єроменка як «політично неписьменних» (не знали основаних рішень партії, статуту і програми партії) перевели з членів партії в кандидати [6, спр.73, арк.43-45], а Д.Г. Вітряного – з кандидатів в члени партії у співчуваючі [6, спр. 73, арк. 8]. Рішення по персональним справам О.І. Козаревич і Е.І. Меджибовської відклали до з'ясування соціального стану батьків [6, спр.73, арк.57, 68].

В одній із архівних справ виявлено інформацію про антирадянські вислови студента І. Кунца, який в 1931 р. у розмові зі своїми колегами зазначав: «Троцький був правий, що нам не потрібні такі темпи, які партія взяла, а тепер такі труднощі» [8, спр.339, арк.49]. Зокрема, він критикував лінію партії на підвищення цін на промислові товари, і, водночас, обкладання селян новими податками, перехід на 10-годинний робочий день. Виступав проти примусових заощаджень (публічно порвав свою ошпаду книжку), збору коштів на розширення інститутського городу, організації у закладі соцзмагань, ударництва, оскільки студенти жили в незадовільних матеріально-побутових умовах. Крім того, Кунц нівельював значення педагогічного вишу, зазначаючи, що на виробницт-

ві можна було більше заробити, ніж у школі [7, спр.30, арк.38-39, 45], [8, спр.339, арк.47]. 20 квітня 1931 р. на засіданні бюро партосередку йшлося про те, що його слід виключити з партії і, відповідно, відрахувати з інституту. Все ж члени бюро обмежилися винесенням суворой догани, оскільки Кунц визнав свою вину. Студента зобов'язали також виступити у пресі – стінгазеті, газеті «Червоний кордон», де він мав «викрити і засудити свої помилки, антипартійну суть цього правоопортуністичного ухилу, стати твердо на партійну позицію та проводити в життя Генеральну лінію партії» [7, спр.30, арк.43]. Однак впродовж місяця Кунц не зробив нічого в справі «дійсного щирого виправлення правоопортуністичних своїх помилок». Тому 29 травня бюро партосередку виключило його з партії [7, спр.30, арк.62, 64]. Проте, 22 червня президія Кам'янецької районної контрольної комісії, рішення бюро відмінила і оголосила Кунцу сувору догану з попередженням, зважаючи на те, що за час перебування в партії з 1927 р. він ніяких партстягнень не мав і перед президією визнав свої помилки [8, спр.339, арк.47]. Незабаром, 9 серпня 1931 р., бюро партосередку задовільнило прохання Кунца про перевід його на навчання до Мелітопольського інституту соціального виховання (ІСВ) [7, спр.30, арк.76]. До «антирадянської троцькістської групи» поряд з Кунцом входили також студенти III курсу технічно-математичного відділу Сусляк, Цвігун, Саголюк [8, спр.339, арк.57]. Вони поширювали «антиреволюційні анекдоти»: «Сталін ходить тому в чоботях, що він завів всіх людей в болото, а Ленін ходить тому в ботінках, що він вивів країну на правильний шлях і ходив по сухому» [6, спр.73, арк.34]. Підтримав «правоопортуністську троцькістську вилазку» і студент О.Ковалик [8, спр.339, арк.29].

Регулярно проводилися чистки комсомольського осередку. Так, у квітні 1930 р. із комсомолу виключили Р.Розентул, батько якої займався торгівлею. Вона підтримувала студентів («розклавшийся чуждий елемент»), яких відраховували з інституту у 1929 р. Крім того, Розентул мала родичів-спекулянтів [9, спр.230, арк.14; спр.830, арк.14]. Мав зв'язок з «чуждим» елементом і Д.Мільштейн. Він одружився на дівчині, позбавленій виборчих прав, жив з «нетрудових» прибутків. Донькою куркуля була Г. Кушнір. Вона не цікавилася «політичними питаннями, не дорожила комсомольським квитком», не брала активної участі у роботі осередку ЛКСМУ, а отже була «баластом» [9, спр.230, арк.22; спр.830, арк.15]. М. Жидачевського колеги по осередку характеризували як «безініціативного» комсомольця. Його батько на одному із сільських сходів зазначав, що вступає в ТСОЗ, аби його син закінчив інститут. Перед цим він говорив: «Не піду в СОЗ [ТСОЗ], там у мене заберуть коні, що я буду робити, хто буде працювати на дітей» [9, спр.230, арк.24; спр.830, арк.18]. Як людину «малої продуктивності» називали Б. Берман. Вона була членом сіоністської організації, «видавала» себе за емігрантку (прибула з Галичини), що згодом не підтвердилося. Її батько займався спекуляцією [9, спр.230, арк.25; спр.830, арк.19-20]. За ці, часто надумані причини, вище-

зазначених осіб виключили з комсомолу. В. Дзюгу винесли догану. Він у 1922 р. був членом «Просвіти», у якій брав участь у роботі драматичного гуртка. Як і його односельці підозрювався у підтримці повстанського отамана Я. Гальчевського. Крім того, брат студента служив в армії УНР. Під час вступу у виш Дзюга приховавав своє соціальне походження, показавши себе сином батрака [9, спр.230, арк.14-15]. Студенту В. Батогу за «неуважне ставлення до постанов ЦК партії й комсомолу, не якісну підготовку себе як майбутнього фахівця, пасивне ставлення до академічної роботи та нікчемне відношення до політичного розвитку себе» винесли «рішуче» попередження. Подібні стягнення за таку ж провину наклали на Н. Мазур, М. Лукасевича, Н. Ясінську, Е. Штейнгольц, О. Матвійчук, Н. Бедраківську, С. Мельник [9, спр.230, арк.14, 22-24]. Комсомольця Я. Швачія звинуватили в тому, що його батьки не вступили до колгоспу. Тому йому для того, щоби пройти перевірку і залишитися в комсомолі запропонували колективізувати батьківське господарство [9, спр.230, арк.23].

Тоді ж серед студентів поширювалися такі вислови, як «студентство пропаде, бо нема їжі», «це не ідальня, це вивіска» [7, спр.35, арк.13зв.]. У 1931 р. мали місце «опортуністичні виступи» студентів Заремби [7, спр.30, арк.20], Ковальова, Каніщука [7, спр.30, арк.71], Паславського [10, спр.5Д, арк.28], як «чужий елемент» виявив себе Забзалюк [7, спр.30, арк.71]. Цих студентів відраховували з інституту.

В жовтні 1932 р. у виші нараховувалося 46 «класово-ворожих елементів». Серед них – Косовська-Розенкранц, яку звинуватили в тому, що вона була дружиною «петлюрівця» і сестрою офіцера білогвардійської армії; Голуб (син нафтопромисловця), Гальперін (донька лісопромисловця), Парицька (донька поміщика), Ільєв (син поміщика), Хіхловський (син управляючого поміщицького маєтку) [6, спр.73, арк.83].

У 1933 р. «контрреволюційні анекдоти» поширював студент Шварцер: «Вчитель стоїть на такій височині, як заєць на пеньку» [6, спр.73, арк.73]. Студенти-комсомольці Фішер і Мордків заявили, що «ленінізм не є наука, а тільки ідея» [6, спр.73, арк.33].

Подібне мало місце і в 1935 р. Так, студент Байрак говорив, що «Котовський приймав до себе лише злодіїв» [7, спр.41, арк.9]. За «протаскування контрреволюційного троцькізму» з інституту і комсомолу виключили Косянчука [7, спр.41, арк.3, 8; спр.339, арк.158]. Таке ж покарання за антирадянську пропаганду понесли Геренчук [7, спр.41, арк.3] і Перепечай [8, спр.339, арк.158]. Мали місце також контрреволюційні виступи Чернецького і Трусова. Останній, йдучи на збори, радив своїм однокурсникам: «Куди ви обходити [калюжі], йдіть через болото, по-більшовицькому» [10, спр.6А, арк.46-47]. Комсомолку С.І. Боград виключили з ЛКСМУ за те, що вона була донькою «журналіста-контрреволюціонера», якого у 1926 р. розстріляли за контрреволюційну діяльність [10, спр.6А, арк.53]. 19 січня 1935 р. на загальних партійних зборах педінституту йшлося про те, що «чиясь контрреволюційна рука

малювала фашистські знаки». Серед студентства поширювалося «багато балачок чого немає хліба, багато різних хникань» [7, спр.41, арк.40зв.].

Не здорову атмосферу у студентському середовищі підігрівали, на думку парторганізації, антирадянські вислови викладачів. Так, лектор Будько у 1932 р. зазначав, що «ми будемо соціалізм, згорасмо в роботі. А що з цього маємо. Ми маємо лише ідею» [8, спр.339, арк.133]. Крім того, він заявив, що «соціалізм це є мрія, яка пройде по наших кістках, що з нашого інтузіазму, коли ми не маємо наслідків» [6, спр.73, арк.33]. Викладач історії російської літератури Черняк рекомендував студентам вивчати праці А. Троцького, М. Бухаріна, які, на його переконання, сприяли розширенню кругозору, дозволяли краще орієнтуватися у вивченні основ більшовизму. Вчення М. Бухаріна пропагував і професор В. Герінович [8, спр.339, арк.133]. «Контрреволюційних» висловів припустився І. Любарський, зокрема «українці співають гарно, а росіяни гавкають» [6, спр.73, арк.67]. Абревіатуру «СССР» він розшифрував так: «Смерть Сталіна спасе Росію» [6, спр.73, арк.33]. Слова з «Інтернаціоналу» «с Інтернаціоналом воспріят род людской» викладач інтерпретував на свій манер: «С Інтернаціоналом воз пряников в рот людской» [6, спр.73, арк.85]. Викладач педагогіки Зарубайло, пояснюючи причини безпритульності дітей, доводив, що «ми маємо тому безпритульність, що проводимо колективізацію і ліквідацію куркульства як кляси» [6, спр.73, арк.33], [7, спр.30, арк.8]. Тоді ж «петлюрівським, попівським, куркульським, офіцерським елементом» визнали викладачів Миронця, Сухого, Поля, Розенкранца [6, спр.73, арк.84].

У 1935 р. заставували викладача історії України Сафоника, який допустив «націоналістичне» тлумачення ролі Центральної Ради. Неправильно, як зазначалося у висновках комісії у складі викладачів Павлюченка і Буцає, Сафоник показав роль есерів у революційних подіях 1917 р., «вип'ятивши таке положення, що с.-р. зіграли де-яку революційну роль збуджуючи маси на боротьбу проти поміщиків» [7, спр.41, арк.10, 11, 15]. Невдовзі одного з членів комісії – Буцає, а також Бучинського звинуватили в том, що вони «контрабандно протаскували серед студентства троцькістські і де-які антиленінські ворожі нам тлумачення» [7, спр.41, арк.23; спр.42, арк.42зв., 44, 45]. Викладач політекономії Тирон у своїх лекціях зазначав, що «ми тільки вступимо в період соціалізму тоді як зліквідуємо кляси, в кінці другої п'ятирічки». Таке твердження йшло в розріз з ідеологічними настановами, які гласили, що «в період соціалізму держава вже вступила». Крім того, викладач рекомендував студентам I курсу історичного відділу «націоналістичні» підручники ВУАМЛІНу [7, спр.41, арк.23].

Жертвами репресій стали і директори інституту Ф. Кондрацький, П. Палько, В. Четвериков, які «обманним шляхом пролізли до партії та по суті були зв'язані з тими буржуазно-націоналістичними контрреволюційними елементами, які були в інституті довгий час» [6, спр.73, арк.34, 74, 84].

«Засміченою» «петлюрівською та троцькістською» літературою була бібліотека інституту. Так, у жовтні 1933 р. у висновках комісії по чистці партосередку педінституту йшлося про те, що виш тривалий час передплачував релігійний журнал «Духовний сіяч» [6, спр.73, арк.85; 7, спр.42, арк.42зв., 44]. У квітні 1935 р. на закритих партійних зборах закладу прозвучала думка, що в книгах потрібно було вивести «петлюрівські герби» [7, спр.41, арк.54зв.].

Партосередок інституту, приділяючи значну увагу очищенню вишу від студентства непролетарського походження, надсилав відповідні запити у місцеві органи влади. Наприклад, у липні 1930 р. секретар партосередку Кам'янець-Подільського ІНО Поліщук звернувся до Війтовецького РПК із проханням розслідувати справу студента-комуніста Л. Богача, який походив із с. Купель і надіслати відповідні матеріали. У листі зазначалося, що сільська рада повідомляла, що він походить із сім'ї середняків. Водночас, громадянин Ржогневич доносив, що сім'я Богача «куркульська», а брати студента – офіцери армії УНР, боролися проти Червоної армії. Війтовецький РПК під час попереднього листування дав Богачу позитивну характеристику [7, спр.27, арк.99]. 4 січня того ж року секретар партосередку ІНО повідомляв Харківському ОПК, що в них працював Сіріс, який походив з м. Гайсин. Його батьки займалися торгівлею і були позбавлені виборчих прав. Там же працювала і рідна сестра Сіріса – Роза, яка закінчила кам'янецький виш. Тому партосередок пропонував Харківському ОПК перевірити, чи не зв'язані Сіріси із своїми батьками [7, спр.27, арк.16].

Парторганізація інституту отримувала від місцевих організацій подання про відрахування студентів з вишу, а також про виключення їх із комсомолу. Зокрема, 6 грудня 1930 р. на засіданні бюро партосередку ІСВ заслухали постанову Китайгородського райкому АКСМУ про виключення з комсомолу Бламара та Гарбара і відрахування їх з інституту. Бюро ухвалило провести розслідування цієї справи [7, спр.30, арк.6].

Мали місце випадки, коли студенти заявляли на своїх колег. Так, 8 травня 1930 р. на засіданні бюро розглянули заяву комсомольця Я. Вайнштейна про те, що батько кандидата в члени партії Богдан був лісником і служив в армії УНР. Обвинувачувана заперечувала ці факти. Не підтвердила їх і сільська рада. Тому бюро, не маючи більше відомостей, передала справу Богдан на розгляд ОКК [7, спр.25, арк.71]. Комісія, провівши власне розслідування, виявила, що обвинувачення були безпідставними [7, спр.22, арк.30]. 6 грудня 1930 р. бюро розглянуло лист студента РПШ Совочкіна про те, що в ІСВ навчалися Дарібогів – син куркуля, колишнього петлюрівського діяча, а також донька священика З. Лазаркевич [7, спр.30, арк.6]. 9 квітня наступного року студент Саранчук заявив на свого однокурсника Коляду, який займався «систематичною розкладницькою роботою» серед студентства, зазначаючи, що різні труднощі «це не є труднощі, а шкідництво». Також він закликав не зважати на відомості з газет, «бо там лише брехня». Студент не відвідував заняття, «бо говорив,

що голодний». Коли заявник був на заняттях, то Коляда з'їв його їжу і заявив, що йде «боротьба за існування» [7, спр.40, арк.24]. У 1933 р. студентка Кушнір повідомила про свою землячку однокурсницю Е. Меджибовську, батько якої був орендарем млина у Старій Ушиці. Сама Меджибовська при вступі у партію приховала цей факт [6, спр.12, арк.68]. Колишній студент ІСВ І.М. Лебедь у жовтні 1936 р. у листі до Кам'янець-Подільського окружного відділення НКВС, виявляючи «класову пильність» писав, що у 1929-1931 рр. він навчався на одному курсі з І.Кунцом, про якого вже йшлося вище. Після того як Кунц виїхав з Кам'янця-Подільського, він навчався у літній школі на Донбасі, працював у Сімферополі на тютюновій фабриці завгоспом, навчався у вечірньому комвузі. З 1932 р. доля Кунца була невідомою. Тому Лебедь просив перевірити цього «махрового троцькіста» [8, спр.339, арк.49].

Частину студентів відраховували з вишу за антисемітизм. Зокрема, у 1930 р. на одному із засідань бюро партосередку розглянули справи «антисемітів» Соломка, Шамуся, Живого. Після цього їхні вчинки обговорили на курсових зборах, засіданнях профкому і комсомольського осередку. У порядку масової роботи на курсах організували доповіді «Політика партії в національному питанні» [7, спр.25, арк.112; спр.30, арк.71]. Прояви антисемітизму помічалися у А.І. Ясинецького [7, спр.22, арк.18] і Чернецького. Останній вимагав, щоб студенти-євреї не розмовляли в кімнатах єврейською мовою у присутності студентів-українців [7, спр.41, арк.9]. 28 лютого 1935 р. на закритих загальних комсомольських зборах йшлося про «антисемітичні виступи» Антонюка [7, спр.41, арк.40; 10, спр.6А, арк.46] і Трусова [7, спр.41, арк.4зв.]. За це їх виключили з комсомолу і поставили питання перед дирекцією про відрахування з інституту. Постраждав і студент II курсу історичного відділу Д. Волинець, який «примиренське» поставився до проявів антисемітизму. Йому винесли сувору догану, вивели зі складу профкому та «ударників» [10, спр.6А, арк.48]. Разом з тим, мав місце «нездоровий націоналістичний настрій» серед самотніх студентів-євреїв. На загальних зборах єврейського студентства звучало: «руський – ворог євреїв», «руський – мужик» [7, спр.25, арк.112; спр.26, арк.41].

Керівництво вишу вело боротьбу з «літунством» і «дезертирством». На засіданні бюро партосередку від 8 травня 1930 р. зазначалося, що ці процеси стали наслідком невдоволення молоді самим характером педагогічного вишу і педагогічною роботою, що було викликано низькою зарплатою вчителя, важкими умовами його роботи у селах, недостатнім матеріальним забезпеченням студентів у порівнянні з індустріальними і сільськогосподарськими вишами. Мали місце непоодинокі випадки, коли першокурсники, які щойно вступили в інститут, з неприхованим незадоволенням вступали в профспілку «Робос», оскільки не хотіли «губити своє робітниче обличчя, переходити до складу гнилої інтелігенції». Частина студентства «виробила» систему заходів, щоби перевести-ся в непедагогічні виші (прояви недисциплінованості, симуляція

хвороби, «добивання виключення з інституту без всяких розмов», перманентні розмови про нездатність до педагогічної праці [7, спр.25, арк.80].

Серед «дезертирів» були і профтисячники. Так, з 35 осіб, які прибули в ІСВ у 1930 р., виш покинули 10 [7, спр.35, арк.13]. У квітні 1931 р. до Ленінградської лісотехнічної академії «дезертирували» Левчук, Кудрицький, Зелінський. Тому партбюро ІСВ просило керівництво академії відрахувати цих студентів і повернути їх у Кам'янець-Подільський [7, спр.30, арк.50зв.]. Наприкінці листопада 1934 р. за «дезертирство» виключили з партії студента М.Г. Рудого [7, спр.42, арк.52]. «Літуном» оголосили колишнього студента ІНО, члена партії Константинова, який самовільно перейшов на навчання до Дніпропетровського гірничого інституту [7, спр.30, арк.30-31].

Парторганізація інституту мобілізувала студентство до участі у зібраннях, на яких «нешадно таврували ворогів народу». Наприклад, 5 листопада 1930 р. на загальних партійних зборах, у яких взяли участь і студенти, приурочених 13-й річниці Жовтневої революції Ф. Кондрацький заявив, що партія у боротьбі за побудову соціалізму зустрічала опір «опортуністів, агентів кулака в своїх власних лавах, що намагаються зірвати наступ пролетаріату та повернутися назад до капіталізму. Опортуністи пугаючись в ногах партії допомагають буржуазії, являючись її агентурою, що має своє завдання скоувати наступ пролетаріату, розмагнічувати волю пролетаріату, руйнувати партію пролетаріату, зраджувати інтересам робітничого класу» [7, спр.26, арк.89]. У 1932 р. на партзборах обговорили опублікований у журналі «Пролетарська революція» лист Сталіна. Присутні констатували, що Сталін викрив «троцькістську контрабанду та гнилий лібералізм і тим самим загострив пильність і рішучість боротьби всіх парторганізацій по викриттю та ліквідації троцькістського контр-революційного гнилого лібералізму певної частина членів партії в принципових питаннях історії більшовізму». Тому загальні збори ухвалили «нешадно викривати всяку опортуністичну контрабанду, рішуче боротися з нею і гнилим лібералізмом, що є складовою і головною умовою боротьби за будівництво соціалізму в СРСР та світової революції» [7, спр.11, арк.11-12]. 28 лютого 1935 р. комсомольські збори педінституту, заслухавши листа ЦК ВКП(б), «цілком і повністю приєдналися до рішучих заходів, вжитих партією і Урядом до недобитків контрреволюційної зінов'євсько-каменєвської групи» [10, спр.6А, арк.47]. У квітні того ж року на партзборах обговорили листа ЦК КП(б)У про «класову пильність партійної організації і боротьбу з троцькісько-зінов'євською контрреволюційною групою» [7, спр.41, арк.54].

«Засуджувалися» антирадянські вчинки і на загальних студентських зборах. Наприклад, у лютому 1935 р. студенти заслухали інформацію про поширення Байраком «к.-р. наклепів на Червону Армію» і винесли йому сувору догану з попередженням [7, спр.41, арк.9].

Отже, архівні документи колишнього партійного архіву Хмельницької області містять цінні матеріали про боротьбу радянського режим проти антирадянських настроїв студентства Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (соціального виховання, педінституту) у першій половині 1930-х рр. Нашу увагу привернули, насамперед, висловлювання молоді, спрямовані проти злочинної політики радянської влади та більшовицької партії. Серед опозиційно налаштованих студентів були і члени КП(б) У і ЛКСМУ. Правлячий режим не мирився з цим і провів чистки партійного і комсомольського осередків вишу. Позбавлення партійної приналежності автоматично тягло за собою відрухування з інституту. Частина студентства покинула заклад через обвинувачення в антисемітизмі, «дезертирство» чи «літунство». В окремих документах йдеться про антирадянські вислови викладачів, які, на думку парторганізації, підігрівали нездорову атмосферу в студентському середовищі.

Загалом, маємо констатувати, що випадки невдоволення владою були поодинокими і не набули масового характеру, про що свідчить участь абсолютної більшості студентів і викладачів у зібраннях різного рівня, на яких таврували «ворогів народу». Мали місце випадки, коли студенти заявляли в органи держбезпеки на своїх однокурсників.

Список використаних джерел:

1. Бабенко А. Політичні репресії 1920-1930-х рр. у Полтавському педагогічному інституті / Людмила Бабенко // Альманах Полтавського державного педагогічного університету – «Рідний край» / [редкол.: М. Степаненко (голов. ред.), М. Наєнко, Г. Білик та ін.]. – Полтава : Полтав. нац. пед ун-т ім. В.Г. Короленка, 2009. – Вип. 2 (21). – С. 196-209.
2. Єлінов І.М. Протестні настрої студентів Дніпропетровського гірничого інституту під час масової колективізації початку 30-х років / І.М. Єлінов // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. статей / [редкол.: В.Ю. Пушкін (відп. гол.), Р.Ю. Поджур, А.Г. Болебрух та ін.]. – К. : Рідний край, 2000. – Вип. II. – С. 359-365.
3. Єршов В. Політичні репресії в Житомирському педінституті 1933-1941 рр. / Володимир Єршов // Волинь-Житомирщина: іст.-філологіч. зб. / [редкол.: В. Єршов, В. Мойсієнко]. – Житомир, 1998. – Вип. 3. – С. 37-71.
4. Жезицький В.Й. Репресії в середовищі молоді у другій половині 20-х рр. / В.Й. Жезицький // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. статей / [редкол.: П.Т. Тронько (голов. ред.), В.К. Андрушко, Л.А. Гречина та ін.]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1996. – Вип. I. – С. 408-416.
5. Лисий А.К. Репресії проти студентства та викладачів історичного факультету Вінницького учительського інституту в 30-х рр. XX ст. / А.К. Лисий // Вісник інституту історії, етнології і права : зб. наук. пр. / [редкол.: Ю.А. Зінько (відп. ред.), І.М. Романюк, О.К. Струкевич та ін.]. – Вінниця : Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2010. – Вип. 8. – С. 42-45.
6. Державний архів Хмельницької області, ф.п. 12, оп. 1.
7. Там само, ф.п. 4, оп. 1.
8. Там само, ф.п. 3, оп. 1.
9. Там само, ф.п. 1603, оп. 1.
10. Там само, ф.п. 1605, оп. 1.

This article deals with the anti-soviet moods of student of Kamianets-Podilsky Institute of national education (social education, pedagogical college) in the first half of 30-th of XX century. The article shows the process of cleaning of party and comsolol organisations, non-party student young people, leaders' fight with antisemitism, desertion.

Key words: students, institute, cleanings, anti-soviet utterances, party.

Отримано: 9.04.2013

УДК 94(477.4)«17-18»

В. В. Кундельський

КОРИННЕ НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ: СУЧАСНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті на основі досліджень учених ХІХ-ХХ ст., а також сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів простежено висвітлення проблеми корінного населення Правобережної України у міжнаціональних відносинах кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.

Ключові слова: Правобережна Україна, міжнаціональні відносини, поділи, Річ Посполита, російська інкорпораційна політика.

Сучасні процеси українського державотворення та входження України у співтовариство цивілізованих європейських держав вимагають всебічного осмислення багатьох раніше не вивчених чи маловивчених проблем історичного розвитку. У цьому контексті є актуальною тема дослідження Правобережної України з її багатонаціональним складом, адже характер міжнаціональних відносин на її теренах наприкінці ХVІІІ – в першій половині ХІХ ст. визначався співіснуванням корінних жителів регіону – українців із представниками таких етносів, як росіяни, поляки, євреї та ін. Досліджуючи обрану тему, ми беремо до уваги українців і представників трьох зазначених етносів, які кількісно складали абсолютну більшість мешканців і відігравали визначальну роль в політичному, економічному, соціальному та духовно-культурному житті регіону. Питома вага представників інших народів та етнічних груп, які проживали у Правобережжі, була незначною, тому вони, власне, не справляли помітного впливу на характер, суть і зміст міжнаціональних відносин.

Період кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. для Правобережної України був переломним, драматичним і водночас героїчним. Переломним, оскільки її об'єднання за поділами Речі Посполитої з Лівобережною Україною в складі Російської імперії відкрило новий етап у розвитку регіону і України загалом. Він відзначився драматизмом, оскільки українцям доводилося в умовах інкорпорації у державний організм Росії і засилля кріпосництва ціною величезних зусиль і жертв відстоювати своє право на життя. Героїчним,